

Lénárd Róbert

„Állítsátok meg a nyomorult, szegényes kis gépeket!”

Urbán András 0,1 mg című előadásáról

1.

Hogy stíl- vagy inkább közhelyszerűen kezdjem: Urbán András előadása (bár műfajilag ő maga szervezett színházi akcióként jelöli meg művét) egy mese. Amely persze rosszul végződik.

Azonnal bele is köthetek a saját szavaimba. A meséknek története van. Ami a narratív elemet illeti, Urbán lejelzése szerint ez ennyi: „Csáth Géza, a bácskai zseni, a katonai demarkációs vonalon utolsókat rándul, és haláláért könyörög.” A *0,1 mg* valóban ennyi, valójában mégis sokkal több.

Valahogy mégis jóleső érzés, hogy a valóságból kitépelt színpadi történet el lehet helyezni időben, térben.

Az előadás (pardon: akció) nem Szabadkán született, a Jadran színpadán megesett április 13-i bemutatása mégis premiernek minősül. A darabot megtekinthette már a szegedi Thealter fesztivál közönsége. A programban munkabemutatóként szerepel, még Pletl Zoltán, G. Erdélyi Hermina és Varga Heni játékaival. A fesztiválon a Forgách András-Kondász Rózsa-Bal József leosztású zsűri különdíjjal jutalmazta. „A 0,1 mg jelenleg még nem befejezett előadás, de félkészben is teljesebb színház, mint számos simára csiszolt produkció” – írta az akkori előadásról a *Népszabadság* kritikusa, Stóhr Lóránt.

Azóta, Varga Heni helyett Krizsán Szilvia szereplésével, készen lett. A szabadkai Népszínház Jadran színpadán, április 13-án.

A darab kapcsán több helyütt Csáth naplóit jelölték meg szövegforrásként, és csak néhány írásban említik, hogy Urbán nagyrészt inkább novellarészleteket használt fel, a tőle a *Katonák és gyerekek*ben már látott idézős-fragmentáló módon. A felhasznált szövegrészletekből jómagam is idézni fogok, előrebocsátom, a teljesség igénye nélkül, hiszen a citátumok jelölés nélküliek, és Csáth-szakértő legyen a talpán, aki minden mondatot vissza tud vezetni az eredetijére. A darab a naplókon és a novellákon kívül „Tolnai Ottó árvacsáth-verseinek prizmáján keresztül építi fel magát önálló színházi egységként”.

Urbán ki tudja, miféle intuíciónak engedelmeskedve válogatta ki és formálta át Csáth szövegeit. A történetközpontú modern textusból azonban erős és hatásos, valódi színházi formát sikerült kisajtolnia, amely éppen a narratív elemet nélkülözi. Töredékes, víziós képsorokat láthattunk, és bár az ópium szó emlékezetem szerint el sem hangzik a darabban, a cím és a hallucinatív képek mégis egyfajta kábulatot sugallnak.

Urbán felhasználta a Csáth által is igen kedvelt állatszimbolikát. Szinte minden emlékezetes novellában kínoztatnak állatok. Egy agyonvert béka, egy halálra szúrkált bagoly – sötét lények sötét végzete.

Élő állat nincs a darabban. Ellenben A kis Emmát idéző akasztófaszerű kampókra rendszerint felkerül egy-egy dög. Egy nyúzott birkafej például. Vagy egy szarvasmarha koponyája. Időnként Csáth maga is állattá válik – kínlódba üvölt, vagy hálóba csavarodva fekszik. Vagy éppen ketreche zárják.

A fejek függnek. Rúdon, kampón. Mozdulatlanok, mert halottak. A mozdulatlanság csúcsa pedig, ha valami be van fagyva. Például egy hal. Az egyik legfelejthetlenebb jelenet, amikor Csáth (Pletl Zoltán) egy disznópörkölével tíz percig olvaszt egy jégtömböt. Körülötte síri csend és sötét, csak a lángok zúgnak és világítanak kéken. Az olvadás tart, tart... aztán Pletl megelégteli (a lángszóró idegtépően sistereg, miközben lehül a vízben), lekasztja a megmaradt jeget, és egy fejszével széttöri. „Újra ütöttem, vágtam. Földaraboltam” – írja Csáth A békában, melynek főhőse így reméli legyőzni a halált.

Pletl az ágyon fekszik, átölelve a halat. Hasonulva hozzá. Kifogva, part-ra vetve. Kihelyezve „a tér béklyóiból, és az idő zakatoló másodperc óráját megállítva”.

Ebben a pillanatban szenvedés a lét, de Csáth nem próbál kitörni ebből: maga teremtette a poklot. „Aki ezen az áron nem mer és nem akar az öröklétből húszmillió évet – az éljen száz esztendeig, és sokasodjék meg az ő utódaiban.”

A darabban központi szerepet játszanak a nők, szám szerint kettő. Az álomszerűen libegő és a valódi, a földhöz kötött (mint Jung archetipikus csábító tündére és a Nagy Anya robosztus alakja); a szerető és az anya; a kínzó és az ápoló. Ezen ellentétek vonalán rendeződnek a darab nőalakjai, amelyek időnként egymásba is játszanak. A lenge tündér (G. Erdélyi Hermina) rosszindulatú, szakállas orvossá válik, majd késeket dobál egy deszkába. Az anyafigura (Krizsán Szilvia) Csáth teste után pietát formázva egy fejszét ölel.

Már a darab kezdőképe ezeket a figurákat vetíti elő: Pletl az ágyon (a továbbiakban boncasztal, ketrec), Krizsán a fejénél áll, mellette G. Erdélyi ringatózik egy bölcsőben. Mindezt Mezei Szilárd brácsája festi alá, nyugtalanító, pontosan a hangulatba illő vonásokkal.

A nők egyszer hétköznapiak, hétköznapi kérdésekkel, másszor gyanakvó, kísérletező örült professzorok. Egyszer szeretik, másszor kihasználják a férfit, bár sosem testileg. Miközben A sebészből és a Frigyesből elhangzó szövegeket hallgattam, eszembe jutott, hogyan viszonyulnak az orvosok a beteghez A kisasszony című novellában... „Bámulatos!” - mondják, minden empátia nélkül.

Ez az orvosi vallatás hozott valami teljesen újat is számomra: az Urbán-előadásokra eddig csak elvétve jellemző humort. Két szakállas asszony botladozva, azt vitatva, hogy megtalálták az időt az agyban, vattadarabokat pakolnak ki egy csüggő koponyából. A nyúzott birkafeje előkerülését elragdatott, őszinte „De szép!” - felkiáltás kíséri.

Az akció során egyes szövegek többször is elhangzanak - más-más jelentéssel feltöltve. Mert más, ha Pletl beszél szenttelen hangon saját üvegesedő szemeiről, vagy a nők teszik ugyanezt, azt elemelve, vajon a halott hogyan ölelt, hogyan csókolt. Ugyanígy a Frigyes című novella párbeszédéből először csak a kérdések hangzanak el pattogó ritmusban: kérdések, amelyek ebben a kontextusban gyanúsítanak, később, a válaszokkal együtt már sajnálkoznak és csúfolnak.

A szövegbe vissza-visszatérnek A varázsló halálának pillanatai, egyfajta szerkezeti vázat adva. A nők felsorakoznak a halottas ágynál, vitatkoznak, kérdeznek. Az anya, a nagymama, a szeretők. És végül az a lány, aki szerette.

Ugyanezek a nők üvöltenek rá futás közben: „Stoj! Pucacu!”

A nők tartják életben. Mint oszlopok a katedrálisban. Aztán úgy bánnak el vele, „ahogy csavargókkal és nihilistákkal szokás elbánni”: kifogják, kiemelik „az életből, mint horgász a halat a vízből”.

4.

Urbán András előadása visszatekint néhány eddigi színházi kísérletére. A *Katonák és gyerekek* fragmentális szerkesztését ugyanúgy áthozta a *0,1 mg*-ba, ahogy a *Könyök-kanyar* vízióit, vagy a természetes anyag felhasználását (föld vagy magok mint a díszlet részei). Ez utóbbiból két színész is vele tartott: Pletl Zoltánnak és G. Erdélyi Herminának nem volt idegen a rendező munkamódszere. Krizsán Szilvia először dolgozott Urbánnal, de ez nem látszik meg a darabon: mindhárom színész beleilleszkedik az újratereztett világba, és otthonosan mozog benne.

Az idei évadban még egyszer találkozhatunk Urbán-rendezéssel: ezúttal Godot-ra várhatunk vele, május második felében.

Várunk is, kíváncsian.

CSÁTH Géza-TOLNAI Ottó-URBÁN András: 0,1 mg

URBÁN ANDRÁS TÁRSULATA

Rendező: URBÁN András

Színészek: KRIZSÁN Szilvia, G. ERDÉLYI Hermina, PLETL Zoltán

Zene: MEZEI Szilárd

